

השיבה לי
שישון
וישעך

שיחה לימי התשובה

הרב קובי דנה

השיבה
ששון ישעך לי
רוח נְרִיבָה
תִּסְמְכֵנִי

עריכה: שמואל לעסרי
עיצוב ועימוד: סטודיו ירושלים

בהוצאת הישיבה הגבוהה עכו
בית מדרש "וולפסון"
דרך הארבעה 38, עכו
שמואל 0508268987

ומה היא התשובה. הוא שיעזב החוטא חטאו
ויסירו ממחשבתו ויגמר בלבו שלא יעשהו עוד
שנאמר (ישעיה נה, ז) 'יעזב רשע דרכו' וגו'. ובן
יתנחם על שעבר שנאמר (ירמיה לא, יח) 'כי אחרי
שובי נחמתי'. ויעיד עליו יודע תעלומות שלא
ישוב לזה החטא לעולם שנאמר (הושע יד, ד) 'ולא
נאמר עוד אלהינו למעשה ידנו' וגו'. וצריך
להתודות בשפתינו ולומר ענינות אלו שגמר
בלבו

רמב"ם הלכות תשובה ב, ב

מה היא התשובה

רכינו הרמב"ם מפרט ארבעה שלבים בתהליך התשובה ובקיומה למעשה. בהתכוננות בסדר השלבים נגלה שיש בהם סדר מיוחד של בניין; כל שלב בנוי על השלב הקודם לו, כל שלב מוסיף עוד טהרה, התנקות והתרחקות מהחטא, עד שבהשלמת השלבים הללו, התהליך הגנוז בהלכות התשובה מחזיר אותנו לטהרת החיים ובריאותם שהייתה בנו קודם הנפילה.

השלב הראשון מורכב משני חלקים: מעשה ומחשבה. "שִׁיעוּב הַחוּטָא קְטָאוּ וְיִסְרוּ מִמֶּחֶשְׁבוֹ". עזיבת החטא היא השלב הראשון בחזרה בתשובה. אדם המנסה לשוב אך ממשיך בחטאו, נקרא על ידי חז"ל "טובל ושרץ בידו". מקווה המים מטהר מטומאת הגוף - הוא מחזיר את האדם למקור החיים ומחזיר את טהרת החיים להאיר באדם. כך גם בטומאת הרוח - "מְקוּה יִשְׂרָאֵל ה'". אבל כל הטהרה מתקיימת אך ורק בתנאי שהאדם מתנתק ממקור הטומאה. אם אדם יטבול במקווה כשהוא אוהז בידו אחד משמונת השרצים המטמאים, אף אם יאחז בו בצורה רפויה שלא תיצור בעיית חציצה, המקווה לא יטהר אותו כל עוד יתקיים מגע בינו לבין השרץ, היות ובכל רגע נתון הוא ממשיך להיטמא בטומאה חדשה.

מחשבות טובות והרהורים רעים

פעולה שלמה של האדם נעשית לא רק באמצעות הגוף, כי אם גם ובעיקר באמצעות כחות הנפש. כשם שבעשיית מעשה טוב שותפים באדם כל כוחות חייו, כך גם בעשיית מעשה עבירה שותפים לא רק הגוף, כי אם גם המחשבות, הרצון והנפש. לכן בריחוק מהעבירה, בצורה שתאפשר היטהרות, נצרכת גם הסרת המחשבה מן החטא ולא רק מן המעשה לבדו.

על מחשבת מצווה נאמר בגמרא (קידושין מ, א) "חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה", לעומתה על מחשבה רעה נאמר "מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה" [מלבד במחשבת עבודה זרה, עליה כתוב ביחזקאל (יה, ה) "לְמַעַן תִּפְשֶׁן אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּלִפְסָם"]. את ההבדל המשמעותי בין מחשבה טובה למחשבה רעה מבאר המהר"ל באמצעות ההבדל המהותי בין טוב לרע. הטוב הוא הכח העצמי האמתי והקיים במציאות, לכן מחשבה של טוב מבטאת דבר פנימי המתאים ונמשך מהאמת הזאת, וממילא גם מחשבה לכדה כבר פועלת. לעומת זאת הרע לא שייך למציאות האמתית שמציאותה בפועל בעולם והוא חיצוני לאדם, לכן

אם אדם רק חשב לעשות עבירה אבל לא הוציא אותה לפועל, אין כאן באמת שום ביטוי וקיום במציאות.

מתוך הבנה זאת במהות הרע והעבירה, נצטרך להבין את משמעות החומרה של הרהורי עבירה עליהם נאמר בגמרא ביומא (כט, א) "הרהורי עבירה קשים מעבירה". לאור מה שראינו, לא יתכן שמדובר על היחס בין מחשבה - הרהורי עבירה, למעשה - העבירה, הרי מחשבה ללא מעשה היא חסרת משמעות כיוון שאין לה כלל קיום. אלא מוכרחים להבין שמדובר באדם שחטא בפועל ובמציאות, והגמרא מלמדת שהחלק היותר חמור במעשה החטא הוא לא עצם החטא הנעשה בידיים, כפי שהיה ניתן לחשוב, אלא הוא במחשבות, בלב וברצון שקשורים אליו. כך יובן יחס ההבדל בין עבירה כשהיא נעשית בשוגג ובאונס לבין כשהיא נעשית בזדון ובמכוון. עיקר חומרת העבירה אינה מצד המעשה והגוף, אלא מצד המחשבה והרצון. באונס אין רצון כלל, ובשוגג גם אם ישנו רצון הוא רצון-שגגה נטול כוונה.

המחשבות שקודמות למעשים

השלב הראשון בתהליך התשובה הוא טהרת ההווה: "שִׁעְזֹב הַחַטָּא חָטָא וַיִּסְרוּ מִמֶּחֶשְׁבֹתָו" - להפסיק לחטוא ולהסיר את החטא מהמחשבה. אם אדם חטא בחטא בין אדם לחברו, ככעס, לשון-הרע וכדומה, מעבר לחטא עצמו יש את המחשבה שקודמת אליו.

על מנת להבין את היחס בין מעשה העבירה למחשבת העבירה, נעזר באחד החטאים המופיעים בווידוי. אחת המחשבות המכשילות בעניינים שבין אדם לחברו היא צָרְנוּ - האדם רואה את האנושות כאברים מפולגים, ככיכול העולם הוא אוסף של משאבים, וכל מה שהאחר משיג, מרוויח ומצליח, זה על חשבון חשבוננו האישי. לדוגמא: אם בחרים מתאמנים בתחרות ריצה, אחד רץ מרחק מסוים בתשע שניות וחברו רץ את אותו מרחק בעשר שניות, רוב האנשים לא ישמחו בתוצאה פחותה, ויגידו כמה חשובה היא "התעמלות של צעירי ישראל", אלא ירגישו ש"כל זה איננו שווה לי".

המוטיבציה והאומץ של החיים ממנה כל המעשים נולדים ונגזרים. אם כן אחרי תיקון ההווה, אחרי הטהרה הראשונה, יש להעמיק יותר ולתקן את הדרך העקרונית שתיקונה הוא גם תיקון העתיד, ועל ידה אפשר באמת להגיע לקבל על עצמו ולגמור בדעתו "שלא יעשהו עוד".

נחמה על העבר

השלב השלישי הוא "יתנחם על שעבר שנאמר (ירמיה לא, יח) 'פי אחרי שובי - נחמתי'". הנחמה מגיעה "אחרי שובי". התיקון הפנימי מתחיל בטהרת ההווה, ממשיך בתיקון העתיד ומסיים בתיקון העבר. העבר נמצא אחרון בסדר הזמן בתשובה כיוון שטהרת העבר היא הדבר הכי קשה, עדין, מהפכני ורדיקאלי.

מה הכוונה להתנחם? מה הנחמה אמורה לפעול בתשובה? האם מדובר בהצהרת התנצלות חיצונית כלפי שמיא?

לשם הבנת הנחמה, צריך להבין את משמעות פעולת המעשים על האדם ומה הרושם שנרשם באדם ונותר בו גם לאחר המעשה. כל מעשה טוב שאדם פועל, כשם שהוא פועל טוב במציאות, כך הוא פועל ועושה רושם על נפשו של האדם, בכך שהוא מוציא את תכונת הטוב כנפש האדם אל הפועל. יותר מהחסד שבעל הבית עושה עם העני, עושה העני עם בעל הבית. תכונת החסד משפיעה על הנותן יותר מאשר על המקבל. העני קבל מבעל הבית ככר לחם, אבל בעל הבית קבל מהעני הרבה יותר: כתוצאה ממעשה חסד הזה אור המצוות מאיר בו, הוא נעשה מעין של חסד וחייב עצמו השתנו.

בכתבייד כותב הרב (מובא ב'לאמונת-עתנו' א):

כל המעשים הטובים שאדם עושה והם מביאים טובה לו ולעולם כולו - עיקר הטוב שבהם הוא מפני שהאדם עצמו נעשה על דם טוב. והטוב הזה העצמי, הוא הפועל את כל הטובה, המתפשטת בהתגלותה ע"י המעשים הטובים...

אדם הוא מעייץ חי של טוב; כאשר הוא מנביע את טובו על-ידי מעשה טוב, ראשית הכל המעייץ מתגבר ונעשה חי ומקורי. רק מכח הטוב שנולד ומתחדש באדם, יש יכולת למעשה הטוב לפעול.

גילוי החיים מפנימיותם

במסכת דרך ארץ (זוטא פרק ב) נאמר "אם חפץ אתה להידבק באהבת חברך, הוי נושא ונותן בטובתו". אדם שרוצה לאהוב את חברו, יקנה את האהבה לא על-ידי התעסקות בתועלת הנוצרת לו מהקשר, אלא בהוספה של נתינה בקשר עצמו. ככל שהאדם נותן יותר וככל שהוא מגביר יותר את מעייץ אהבה, כך תכונת האהבה תהיה יותר בפועל.

זוהי נקודת ההבדל בין הדברים הדוממים לדברים החיים. דברים דוממים הם אוסף של פרטים, הם לעולם לא יתרכו ויגדלו מעצמם. בניין לא יפנה אילו לא יביאו במשאיות עוד ועוד חומרי בניין, חול, מלט, ברזלים, בלוקים וכדומה. לעומת זאת בדברים החיים, ההתגדלות מגיעה מהבעת החיים עצמם. אנו מוצאים זאת אפילו ברמה הבסיסית של הגוף: אם אדם רוצה לפתח שרירים חזקים יותר וסיבולת לב-ריאה, לא תועיל לו כל השתלה של שרירים כאלה ואחרים, להיפך, ככל שהוא יותר יתאמץ, יתעמל, ירוץ ויבטא את כוחות חייו, הם יתפתחו. כך גם בעבודת השכל: עיקר החכמה לא תגיע מהוספת אינפורמציה וידע, אלא ככל שאדם יחשוב וישתמש בכלי המחשבה, עצם החשיבה תפתח ותבנה אותו למדרגה יותר מפותחת, משוכללת ועמוקה. אם אדם רוצה יותר לחיות, הוא צריך לגדל את החיים בעצמם מפנימיותם. האדם קשור לחיים אינסופיים, ככל שהחיים יבוטאו יותר - הם יצאו יותר אל הפועל. כך גם בגילוי הטוב, ככל שאדם מיטיב הוא גם יהיה יותר טוב לב.

התמשכות רושם המעשה באדם

ידועים דברי הגר"ח אור זרוע על מצוות המילה. מובא שדוד המלך היה במרחץ, ראה שהוא ערום מכל המצוות והצטער, ואז נזכר במילה ושמח ועל זה אמר את הפסוק: "שֶׁשׁ אָנֹכִי עַל אֲמַרְתָּהּ כְּמוֹצֵא שְׁלָל רֵב" (תהילים קיט, קסב). ששון זו מילה, כפי שאנו מכירים ממסכת מגילה (טו, ב), "לִיהוּדִים הָיְתָה אֹרְהָ וְשִׁמְחָהּ, וְשִׁשְׁוֹן וְיִקְרָר" - "ששון זו המילה". על מה שמח דוד? הרי את מצוות המילה קיים המוהל בהיות התינוק בן שמונת ימים? אלא, לומד מכך הגר"ח, ככל רגע שהאדם מהול הוא מקיים מצווה. כשם שכתפילין יש את מעשה הנחת התפילין, "וְהָיָה לְאוֹת עַל יְדְכָה וּלְטוֹטְפַת בֵּין עֵינֶיךָ" (שמות יג, טז), ובכל זמן שהתפילין על האדם, כל אישיותו קורנת באור אחר, כך בכל עשיית מצווה, בין אם יש בה מעשה כתפילין, ובין אם היא מתקיימת תמיד כברית-מילה, אורה הפנימי של המצווה נמצא באדם וממשיך להאיר בו בכל עת.

הדבר נכון, להבדיל, גם בפן השלילי. כשאדם פועל דבר שלילי בעולם, אותו פוטנציאל נפילה נעשה חלק ממרקם החיים שלו ופועל עליו את השלילה הקיימת בו. כל עוד האדם לא משתחרר מהרושם הרע, הרושם הזה ממשיך ללוות אותו. כך כותב הרב באורות התשובה (יד, לב):

צריך למהר לשוב בתשובה על כל חטא, אפילו אם יהיה מהדברים הקלים מאד, כי אחר התשובה דומה לאחור טומאה במקדש ושהית כלאים בלבישה ושהית חמץ בפסח, שכל רגע בפני עצמו הוא חטא מיוחד, ובהכפל חטא קל הרבה פעמים הרי הוא כעבות העגלה.

כל עוד האדם לא שב בתשובה הרושם השלילי של העבירה נותר בו. כל עוד שהטומאה נמצאת במקום הקודש, כל עוד הכלאיים על האדם והוא לובש או נהנה מהם, כל עוד שהחמץ ברשותו, העבירה עדיין ממשיכה ופועלת בו את רשמייה השליליים. כשם שבכל רצונותיו של האדם מאירים הדברים הטובים, כך גם מחשיכים הרשמים השליליים. אדם שלכלוך עבירה עדיין מצוי בליבו, החטא ממשיך להיות מוקרן ממנו ולהיות נספח לחייו. לכן כל

רגע שהאדם לא התנתק מהנקודה החטאית הזאת, הוא כמשהה חמץ. ויותר מזה, כל רגע נעשה חטא מיוחד בפני עצמו, שהולך ומצטרף הנעשה כחבל עבה המורכב מחוטים דקים רבים.

ההיטהרות של הגוף והנפש

כיצד אפשר להתנקות ולהסיר את הרושם השלילי הזה שדבק באדם, וכיצד הנחמה נעשית חלק משמעותי מעבודה זו?

באורות התשובה (ה, א) כותב הרב:

התשובה היא ההרגשה היותר בריאה של הנפש. נשמה בריאה בגוף בריא מוכרחת היא לבא לידי האושר הגדול של תשובה, והיא מרגשת בה את העונג הטבעי היותר גדול. פליטת החמרים המזיקים פועלת פעולתה הטובה והמבריאה בגויה כשהיא שלמה בתכונתה, והרקה רוחנית של כל מעשה רע וכל רשומים רעים ומקולקלים הבאים ממנו, של כל מחשבה רעה ושל כל רחוק מהתוכן האצילי האלהי בכלל, שהוא יסוד לכל רע, לכל גסות וכעור, מוכרחת היא לבא, כשהאורגן בריא מצדו הרוחני והגשמי יחדיו.

הרב ממשיך את בריאות התשובה לפליטת החומרים המזיקים הקיימת בגוף. גוף בריא בנוי בצורה כזאת שאם האדם יאכל חומר מזיק, הגוף ישתמש בכל דרך אפשרית על מנת לדחות אותו ולהפטר ממנו. כל מה שלא שייך אל האדם ומזיק את תכונת החיים שלו, יש לגוף את התכונה להרחיק אותו ממנו. אם היידיקים חודרים לגוף, הנוגדנים לא נותנים להם להתאזרח. כשם שיש מערכה כזאת בגוף, בעצם בריאות החיים הדוחה מאליה ומתכונתה את הפך החיים, כך בנפש.

התשובה אינה מעשה חיצוני שמולבש על הנפש, אלא היא ההרגשה הכי בריאה, טבעית ופשוטה של הנפש, והיא חלק מהבריאות שמוקרנת מאליה. צריך להביא את עצמנו למקום שהבריאות הזאת, תהיה מוכרחת, מעצם

טבעה, לבוא למקום הכי משמח, הכי נאמן למציאות ולאומר החיים האמתי של האדם.

כמובן, ככל התכונות הטובות והרוחניות אין די בכך שהם קיימות בנו ומוטל עלינו לפתח אותם. זאת סוגיה שהרב מפתח בהרבה עניינים ונושאים, והיא מתקשרת בעיקר לדור התחיה, לשלב בו - בניגוד לחוץ לארץ בה אין חיים מקוריים (אורות התורה יג, ז) - כנסת ישראל חוזרת בתחיה לטבעה ואל יושרה, ולכן אם התשובה כמו גם התפילה לא יהיו מתוך קישור והנבעה של תכונות החיים המקוריים, יחסר הרבה מכישרון החיים המיוחד הצומח בדור, והפעולות יהיו היצוניות ומלאכותיות ביחס למה שראוי להם.

חבר טוב שלי שלמד בישיבה הרבה שנים ולאחר כך למד אווירונאוטיקה בטכניון, היה מלמד שעה בשבוע מדעים בתלמוד-תורה. יום אחד אמר לי, היום לימדתי את הילדים מה זה אווירון. איך לימדתי? שאלתי אותם שאלות והם ענו. ציירתי מלבן על גבי הלוח ואמרתי לילדים, הנה אווירון. מה אווירון צריך לעשות כדי לעוף? להתקדם. איך הוא יתקדם? צריך מנוע, צריך גלגלים. וכך הילדים, שהיו בריאים ומלאים מחשבה ויצירתיות, ידעו לשאול, לחקור, לברר ולתת תשובות וכך הם הגיעו בעצמם לכל העקרונות הבסיסים של התעופה.

כשאנו יודעים להשתמש בצורה נכונה ומותאמת בשכל הישר, בנפש הישרה, בטוב האדם ובכשרון החיים לטהרה, אנחנו לא רק מתקדמים בצורה מלאכותית אלא משתמשים בכח הישר שהקב"ה הטביע בנו. בכישרון של ההטבה, של התשובה ושל התפילה. אם זה יבנה בצורה מלאכותית כהרגל היצוני, יהיה חסר הדבר נדבך עיקרי ומשמעותי.

כך גם צריך קודם כל להיות מודע לעצם כשרון התשובה הטבוע, למצוא את עצם הסלידה מהרע שקיים בחלקים הבריאים שלנו, ומתוך כך ועל גבי זה לבנות ולשכלל עוד ועוד.

כח החיים הפועל שבכאב

באורות התשובה ה, א:

המכאוב, שמרגישים ברעיון התשובה, בראשית זריחתו. הוא בא מפני הנתוקים, שחלקי הנפש הרעים, שאין להם תקנה כל זמן שהם מחוברים בחטיבה אחת באורגניות הנפשית, מקלקלים את כל הנפש ופוגמים אותה, וע"י התשובה הם הולכים ונתקים ונעקרים, מעצמות הנפש היסודית בעקרה. וכל נתוק מביא כאב, ככאב של עקירת אברים המקולקלים וכריתתם מטעם הרפואה. ואלו הם היסורים היותר פנימיים, שעל ידם ובהם האדם יוצא לחרות מהעבדות החשוכה של חטאיו ונטיותיו השפלות ותוצאותיהם המרות. "מקל וחומר משן ועין שעבד יוצא בהן לחרות", "אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו" - "אל תקרא תלמדנו אלא תלמדנו, דבר זה מתורתך למדתנו".

מעבר לזה שכאב הוא סימפטום, עצם הכאב פועל - הכאב הוא מחאה של החיים על מה שהפוך מהם. עצם הכאב הוא הרצון אל היושר שמתייסר מכל מה שהפוך אליו, שמתייסר ממה שהטוב מעוכב מלחיות בכל גודלו וטהרתו וזה בעצמו שייך לכח הדוחה הפולט את החומרים המזיקים שראינו לעיל, שהוא מחדש את הטהרה, את הקנאות, ואת אי הסכמה לסבול ולתת מקום לדבר שהוא הפך החיים והטהרה. האדם יוצא על ידם לחירות, כי הם מזככים אותו, הם נטיית הטוב שלא מוכנה לסבול דבר שהוא הפך מתכונתה, הם הכח הדוחה שלא נותן לרשמים השלילים להתאזרח בתור חלק אישיותו. ועוקרים אותם כמו הניתוח של עקירת איברים.

ויעיד עליו יודע תעלומות

זה מה שכתב הרמב"ם "יתנחם על שעבר". נחמה אינה התנצלות חיזונית, אלא היא פעולה פנימית. חרטה, חזרת האדם בו, ומחייה גמורה של הרע. אדם מתעמק בנקודת הטוב, סולד מהרע, והנקודה הטובה מאירה בתוכו, עד שאותה נקודה של רע נדחית מתוך אישיותו.

הנחמה נמצאת בשלב השלישי, אחרי הווה ועתיד, כי היא הנקודה הכי עמוקה, ועד שאדם לא ביסס את הטוב, ואת הדרכים והמחשבות שבונות בו את כל דרכי החיים במובן החיובי שלהם, הוא לא נמצא בעומק של טהרה, והוא לא יכול להגיע לנחמה במובנה השלם.

אחרי הנחמה מגיעה העדות, "וְיַעֲיֵד עָלָיו יוֹדֵעַ תַּעְלוּמוֹת שְׁלֹא יָשׁוּב לְזֶה הַחַטָּא לְעוֹלָם שְׁנֶאֱמַר (הושע י"ד) 'וְלֹא נֹאמַר עוֹד אֱלֵהֵינוּ לְמַעַשֵׁה יְדֵינוּ'". העדות האלוקית מגיעה רק עכשיו, כי באמת רק בשלב הזה האדם נטהר ולא נותר אצלו שום רושם מהחטא. יש כאן טהרה שהחזירה אותו לפחות למצב המקורי, ואולי אפילו יותר, כיוון שהתגלתה הנבעת עומק חיים שהיא מחוללת התשובה.

שלושת השלבים של התשובה עיקרם פעולה שבלב. תהליך התשובה - שהוא תהליך פנימי שהאדם עובר - יוצר טהרה, מרחיק מהחטא וממחשבת החטא, ובונה אצלו דרכים שמוליכות אל העתיד בצורה יותר מתוקנת וישרה, ומתוך כך מוחק את כל הרושם השלילי, ומחזיר למקור המקורי, הפנימי והטהור.

הוידוי – חותם התשובה

אחרי שלושת השלבים האלה מגיעה השלב המעשי האחרון, הוידוי: "וְצָרֶיךָ לְהַתְּוֹדוֹת בְּשִׁפְתֵיךָ וְלֹמַר עֲנִינֹת אֱלֹהֵיךָ שְׁגִמְר בְּלִבּוֹ". כשם שבקניינים קניין הרצון הוא הגורם המקנה - לכן במידה ויתברר שהיה מקח טעות, ממילא מתברר למפרע שלא היה רצון וזה עצמו יבטל את העברת הבעלות - למרות זאת הקניין צריך לבוא לידי ביטוי במעשה ממשי, כהגבהה ומשיכה, המבטאים את גמר דעתו של האדם או יוצרים את עובדת הבעלות בפועל למעשה, כך הוידוי הוא החותם והביטוי המעשי לתשובה הפנימית. בשביל לבטא דבר כמצווה בעולם־הזה צריך את הגוף המעשי. הדיבור נקרא במהר"ל השכל הדברי. דהיינו ביטוי המחשבות במציאות מעשית של דיבור.

החופש, האחריות ועילוי הרצון

ניתן בטעות להבין את הוידוי כהאשמה עצמית המזלזלת באדם ומפחיתה את האמון של האדם בעצמו, וממילא את יכולתו להתגבר ולקחת אחריות על חיו. הרב באורות התשובה (טו, א*) מלמד אותנו שעניין הוידוי הוא לקיחת האחריות במובנה האמתי:

אחד מהיסודות של התשובה, במחשבתו של האדם, הוא הכרת האחריות של האדם על מעשיו, שבא מתוך אמונת הבחירה החפשית של האדם. וזהו גם כן תוכן הוידוי המחובר עם מצות התשובה שמודה האדם שאין שום ענין אחד, שיש להאשימו על החטא ותוצאותיו, כי-אם אותו בעצמו. ובזה הוא מברר לעצמו את חופש רצונו ועוצם יכולתו על סדרי חייו ומעשיו, ומתוך כך הוא מפנה לפניו את הדרך לשוב אל ד', לחדש את חייו בסדר הטוב. אשר יכיר שהוא מוצלח בעדו כאשר ישאב ממקור הדעת, המתחבר אל קדושת אור התורה, המשיבת נפש.

הרב מדבר על ארבעה שלבים. מהסכה למסובב: א. אמונת הבחירה החופשית, ב. מתוך כך הכרת אחריות על מעשיו, ג. בירור חופש רצונו ויכולתו על סדרי חייו ומעשיו, ד. פינוי הדרך לשוב אל ה' ולחדש את חייו בסדר הטוב.

החטא מגיע כתוצאה משטף החיים. האדם נכנס להרגל, לשטחיות ולתרדמה, הוא נעשה לא ערני ולא חד בהבחנות שלו על עצמו. לפעמים ישנו מצב כזה של הרגל ציבורי, בו כולם מתנהלים בצורה מסוימת כעדר. או כ"היתר רב הונא" המפורסם, "נעשית לו כהיתר". לדוגמא: בחור ישיבה היוצא לעולם העסקים, הוא לא נרדם אם עשה דבר־מה שיש בו נדנוד של חוסר יושר, שהוא לא מכוון לגמרי על פי המסילות ישרים, אבל אחרי כמה ימים או שנים הוא כבר ישן טוב. הוא אומר לעצמו, זה החיים, זאת המציאות, מתרגלים. תחת התרדמה הזאת נדמה לו שהוא לא בחירי, ושהוא כבר לא מוליך את החיים אלא החיים מוליכים אותו. כשאדם אומר אשמנו, אומר הרב, הוא בעצם אומר, אני לא חלק משטף החיים, אני לא חלק מזרם, יש לי בחירה חופשית, אני מאמין בעצמי וביכולותיי ולוקח אחריות על חיי. כך הרב פרנק אומר על-פי הגמרא בחולין, אדם רואה את הנהר זורם וכיחד איתו הדגים, איך

הוא יכול לדעת אם הדגים חיים או מתים ורק נשטפים בזרם? דג חי יודע לשחות נגד הזרם, דג שהזרם מוליך אותו הוא לא חי.

כך הקדושת־לוי מסביר את עמדתו של מרדכי מול המן:

"וְכָל עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בָּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ כִּרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים לְהֶמֶן פִּי כִן צָוָה לוֹ הַמֶּלֶךְ וּמְרַדְכֵי לֹא יִכְרַע וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה... " על מרדכי לא היה הציווי שיכרע וישתחוה להמן. ונמצא היה למרדכי תירוץ מה שלא השתחוה להמן, כי הוא לא היה בכלל שאר עבדיו שישתחוה. רק שמרדכי כוון ואמר שלא מחמת זה אינו משתחוה להמן, לא מחמת שעליו לא היה הציווי, רק אמר מחמת ש'הוא יהודי' מחמת זה אינו משתחוה, ואפילו אם היה הציווי גם כן עליו אף על פי כן לא היה משתחוה לו. וזהו 'כי הגיד להם אשר הוא יהודי', הרצון בזה שמרדכי אמר להם שמחמת זה אינו משתחוה להמן, לא מחמת זה שלא היה הציווי עליו, רק מחמת שהוא יהודי. ובזה יבואר דקדוק הנ"ל.

ובזה יבואר הדקדוק מה דכתיב ומרדכי 'לא יכרע ולא ישתחוה', לא כרע ולא משתחוה הוה ליה למכתב, כדכתב למעלה וכל עבדי המלך כורעים כו'. ובזה יבואר גם כן מה שאמרו עבדי המלך 'מדוע אתה עובר את מצות המלך', כלומר שמרדכי אמר אפילו אם היה הציווי עליו מהמלך, אף על פי כן לא היה משתחוה לו, ונמצא לפי דעתו עובר מצות המלך.

על כל אדם לשאול את עצמו, האם הוא פועל מתוך רצון עצמי או שהוא נפעל כחלק מהשטף החיצוני? זקיפות הקומה, מתוך אמונה בחייו וככה בחירתו הישר לדכוק בטוב וללכת בדרכי ה' ותורתו, היא שלב בתהליך התשובה שכלול בוידוי. האדם מכריז באזני עצמו ולפני הקב"ה "אני אשמת", אני בן חורין ואני לוקח אחריות מחדש על חיי ובוחר בדרך התורה.

דבר ראשון, תהליך התשובה מביא את האדם להכרה עצמית ובניית כח התשובה בחיים, הבנה של היות האדם בן חורין בעל רצון חופשי. אחר שהאדם יודע שהוא אינו משועבד לכל מציאות חיצונית, והנקודה של כח ההבחנה והרצון ובניית הרצון הפנימי והטהור בקרבן הולך ומתבשל, הוא מסוגל לקחת אחריות על מעשיו. היום משתמשים בביטוי "לקיחת אחריות"

בצורה הפוכה; קח אחריות - תתפטר. זהו חוסר לקיחת אחריות. לקחת אחריות פירושו להאמין ולתקן, להאמין בטוב ביושר ובכח ומתוך זה לתקן.

באורות התשובה (ח, טז) כותב הרב:

כשעולה על לבו של אדם לשוב בתשובה שלמה, ולתקן את כל מעשיו ורגשותיו, אפילו במחשבה לבד, לא יפל לבו בקרבו ממה שהוא נחרד מפני רוב העוונות, שנעשו אצלו יותר מורגשים. כי כך הוא טבע הדבר, שכל זמן שהאדם הוא נרדף מפני זעף הטבע הגס וחשכת המדות הרעות הסובבות אותו איננו מרגיש כ"כ בחטאיו, ולפעמים שאינו מרגישם כלום, והרי הוא צדיק בעיניו, אבל כיון שכחו המוסרי מתעורר מיד נגלה אור הנשמה, וע"י האור נבדקת היא נפשו כולו אצלו, ורואה הוא את כל כתמיה, ולבו דואג בקרבו בחרדה גדולה על מעוט שלמותו ועומק נפילתו. אבל דוקא אז ישים אל לבו, שראיה זו והדאגה הבאה עמה הנה הן הסמנים היותר טובים המבשרים לו ישועת עולמים בתקון הנפש, ויתחזק מאד בזה בד' אלהיו.

אדם חי בשיווי משקל מסוים, במן סטטוס־קוו פנימי, והנה מתוך ההתעוררות לשוב בתשובה צפים העוונות שלא היו מרכזיים ומורגשים והוא מרגיש את כל הכאב והרוע שבהם. לפעמים אדם שואל את עצמו למה זה אנוכי, אולי אני הולך בצורה שגויה, במקום שאני רק אתעלה אל הטוב, הנקודה של הרע עכשיו מטרידה יותר. אכן, עיקר התשובה צריכה להיות המציאה של הטוב וההליכה בדרך הישרה, אבל ודאי שגם העוונות מתחדדים יותר. "הנשמה המאירה כל פגמיה גלויים לפניה על כן היא שרויה תמיד בתשובה".

כח הדיבור של הווידוי

זאת הסיבה שהווידוי נעשה דווקא בדיבור. "עקימת שפתיו הווי מעשה". את אותה נקודת רצון של התשובה הפנימית אני מבטא ומוציא אל הפועל. הדיבור הוא הלבוש המעשי, היותר חי ומדויק של הרצון.

הרב כותב: "הענפים מגדלים את השורש". עצם הצורך של השורש להחיות את הענפים עושה אותו חי יותר. עצם זה שאני לא רק רוצה, אלא אני מבטא את הרצון בדיבור, הרצון מתחזק ומתברר.

הרס"ג אומר שהיחס בין מחשבה לדיבור הוא כמו היחס אצל השוחט בין הסכין לציפורן. כשם שהשוחט בודק את הסכין על-ידי הציפורן ועל-ידי זה חש בכל פגם קל. כך על-ידי הדיבור האדם בודק ומברר את המחשבה. כשאדם מתחיל להסביר סוגיה בפה הוא חש אם יש דבר-מה לא מסודר, לא מלוטש ולא מובחן, עצם הפירוט של המחשבה, יותר מעמיק, מבהיר, מסדר ומחדד את המחשבה, וכך היא כעצמה יוצאת אל הפועל.

אם אדם רוצה תשובה וגם מדבר את התשובה שלו היא תהיה יותר עמוקה, חיה ומבוררת. התשובה צריכה ללוות את האדם כל הזמן, התהליך עליו מדבר הרמב"ם לא צריך שיתחיל רק בשעת הווידוי ביום כיפור. על כל אדם לעשות את החשבון, ולברר מה עליו לתקן באופן מתמיד.

התשובה אל הגודל

יחד עם התשובה שבאה לזוכך ולטהר את המעשים מסיגיהם צריכה לבוא התשובה אל הגודל. עיקר התשובה הוא האופק של מי אני ומה ראוי לי. כך הרב כותב באורות התשובה (י"ד, א):

כשם שצריכים להעלות את המדות והמחשבות הרעות לשרשן, כדי לתקנן ולמתקן, כן צריכים להעלות את המדות והמחשבות הקטנות, אע"פ שהן טובות אבל אינן במעלה גדולה ומאירה, למקור שרשן, ולהאירן באור של גדולה. וכשם שמועילים לעולם כולו בעלית המדות והמחשבות הנפולות, כך ויותר מועילים ומטיבים לעולם ע"י העלאתן של המדות והמחשבות הקטנות כשעולות לאורה גדולה. ומדה זו של העלאת דברים קטנים לגדלות אינה פוסקת בכל עת ובכל שעה, והיא התשובה הגמורה שצדיקים גמורים באים על ידה להיות עולים במעלות בעלי תשובה.

לא רק התיקון מרע לטוב, אלא מקוטן לגודל. על כל אחד לבוא ולברר מה חובתו בעולמו, מה צריך להיות מבטו ומגמתו בכל אשר הוא עמל כל ימי חייו, מה זקיפות קומתו, מה השם רוצה מאתו, ומתוך כך החיים הפנימיים כליכך גוברים, שהטהרה מתפלשת גם בכל הנקודות החסרות והנפולות והן נעשות מתקנות מתוך התשובה אל הגודל.

הישיבה הגבוהה ענו

הכולל בבית-המדרש "וולפסון" נמצא בצדה המערבי של העיר עכו, ומורכב מכעשרים אברכים השוקדים על לימוד התורה, בגמרא, בהלכה ובאמונה. הכולל נותן מענה תורני-רוחני בהיותו מקור חיבור לקודש, ושואף להמשיך את אור התורה שהיה בעיר מקדמא דנא, החל מימי האמוראים כרבי אבא דמן עכו, המשך בימי הראשונים כרמב"ן וכרמב"ם, וכלה ברמח"ל בימי האחרונים. הרב קובי דנה משמש כראש בית המדרש.

עם הבנת הצורך בתחיית הקודש בדור הגאולה, נוצר רצון להגדיל את התורה בעיר ולפתוח את שערי בית המדרש. בעז"ה תפתח במקום ישיבה גבוהה לתלמידי שיעור א' ומעלה, המבקשים ללמוד תורה מתוך חבורה, בעומק, בכריאות ובחיבור.

יחד עם מגמה זו מתגבשת קבוצה רצינית ואיכותית של בחורי ישיבה ובוגרי צבא, המעוניינים לבנות קומה אמונית-רוחנית בצורה משמעותית ומקיפה מתוך ספרי המהר"ל והרב קוק זצ"ל.